

השמאל הקיצוני והטשטוש המגדרי בצה"ל

ישראל חופשית

التحالف
הקואליציה
COALITION OF WOMEN FOR PEACE

שדולת הנשים בישראל
لوبي النساء في إسرائيل
The Israel Women's Network

פורום דבורה
Forum Dvorah
נשים במדיניות הדין וביטחון לאומי

הקון החדשה לישראל
New Israel Fund
الصندوق الجديد لإسرائيل

פרזפיל
חדש

מעברים - Ma'avarim
שינוי בר קיימא לקהילה הטרנסג'נדרית

התנועה למען
השירות המשותף
נאווה
כחול לבן

וּצְוֹן

מרכז החינוך וההסברה של
קהילת הלהט"ב בישראל
חושן
חינוך ושינוי

ראשי פרקים:

1. השמאל הקיצוני והטשטוש המגדרי בצה"ל
3. מנשים למגדר - עיקרי התפיסה
4. מסמך היוה"מ - 'מנשים למגדר' הבסיס התפיסתי
8. הטמעת הראיה המגדרית - תא"ל (במיל) גילה כליפי אמיר
15. "צוות היוה"ל"ן
15. מי בא לפגוש את הרמטכ"ל?
19. "פורום דבורה"
25. יישום החלטת האו"ם 1325 - קידום נשים למוקדי קבלת החלטות בנושאי בטחון ומדיניות

מוגש כחומר למחשבה ע"י מחלקת המחקר של "אחים לנשק"

מנשים למגדר - עיקרי התפיסה

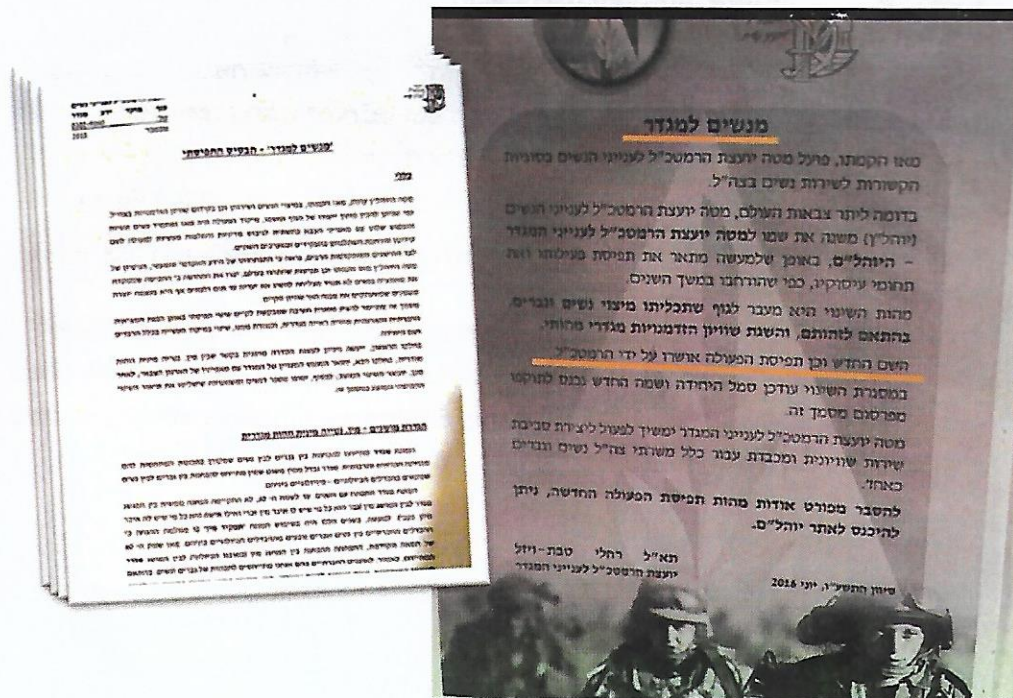
"הסמל משלב שתי דמויות על-מגדריות, ומכאן שלא ניתן לדעת מה המין או הזהות של הדמויות. הצבעים שנבחרו הינם כסף וזהב, צבעים לא מגדריים.

בנוסף, ניתן לראות כי הדמויות דומות ושונות זו מזו. הסמל מתאר תפיסה 'אידיאליסטית' בה שני המינים ממוקמים בגובה זהה, כתף אל כתף, מה שמצביע על שוויון מלא ומיצוי משותף לשני המינים".

"ההסתכלות על האנושות כמתחלקת לשתי קבוצות (גברים ונשים) אינה מדויקת, מקבעת את בני האדם בתבניות לא מתאימות, ומהווה בסיס לא נכון ולא יעיל לניהול המשאב האנושי ולמיצויו".

"דפוסי ההתנהגות והחשיבה של גברים ושל נשים אינם נובעים מההבדלים הפיזיולוגיים והביולוגיים ביניהם אלא הם תוצר של הייחוסים חברתיים שיש לנו כחברה אודותיהם. אלה אינם אלא הבניות חברתיות שניתנות לשינוי דרך פעולה חברתית".

בפברואר 2016 שונה שמה של יחידת יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים, "ליועצת הרמטכ"ל לענייני מגדר". במסגרת השינוי נוסח מסמך צבאי רשמי של היחידה בו מפורטת התפיסה שעומדת בבסיס השינוי:

מסמך היוה"ל"מ - 'מנשים למגדר' הבסיס התפיסתי

'מנשים למגדר' - הבסיס התפיסתי

מלל

מטה היוה"ל"ן עוסק, מאז הקמתו, במיצוי הנשים ושירותן וכן בקידום שוויון הזדמנויות בצה"ל. כפי שניתן להבין מתוך ייעודו של הגוף ומשמו, מיקוד הפעולה היה מאז ומתמיד נשים ונשיות והמפגש שלהן עם מאפייני הצבא כתשתית לגיבוש מדיניות והמלצות מעשיות לפעולה לשם קידומן והרחבת השתלבותן בתפקידים ובמערכים השונים.

לצד ההישגים וההתקדמות הרבים, נראה כי התפתחותו של הידע האקדמי והמעשי, הניסיון של מטה היוה"ל"ן מאז הקמתו וכן תפיסות שהתהוו בעולם, יצרו את התחושה כי התפיסה שממקדת את מאמציה בנשים לא תמיד מצליחה להשיג את יעדיה עד תום ולעתים אף היא בעצמה יוצרת מנגנונים שמשעתקים את מבנה האי שוויון הקיים.

מסמך זה מתיימר להציע מסגרת חשיבה שמבקשת לקיים שינוי תפיסתי באופן הבנת המציאות החברתית והארגונית מזווית ראייה מגדרית, וכנגזרת ממנו, שינוי במיקוד העשייה בכלל הרבדים ושם היחידה.

בתלקו הראשון, ייעשה ניסיון לעשות הסדרה מושגית בקשר שבין מין, נטייה מינית וזהות מגדרית; בתלקו הבא, יתואר המפגש המעניין של המגדר עם מאפייניו של הארגון הצבאי; לאחר מכן, יתואר השינוי המוצע; לבסוף, ימופו מספר דגשים ומשמעויות שישלימו את תיאור השינוי התפיסתי המוצע במסמך זה.

הגדרת מושגים - מין, נטייה מינית וזהות מגדרית

המונח מגדר מתייחס להבחנות בין גברים לבין נשים שמקורן בתכונות המיוחדות להם מבחינה חברתית ותרבותית. מגדר נבדל ממין משום שמין מתייחס להבחנות בין גברים לבין נשים שמקורם בהבדלים הביולוגיים – פיזיולוגיים ביניהם.

מכאן, שההסתכלות על האנושות כמתחלקת לשתי קבוצות (גברים ונשים) אינה מדויקת, מקבעת את בני האדם בתבניות לא מותאימות, ומהווה בסיס לא נכון ולא יעיל לניהול המשאב האנושי ולמיצויו.

חשיבותו של המונח מגדר הינה כפולה: האחת, היותו דפוסית והתנהגות והחשיבה של גברים ושל נשים אינם נובעים מההבדלים המיזולוגיים והמילולוגיים ביניהם אלא הם תוצר של הייחוסים החברתיים שיש לנו כחברה אודותיהם, או אלה אינם אלא הכניות חברתיות שניתנות לשינוי דרך פעולה חברתית, שנית, הבחנה זו מאפשרת להתייחס אל בני אדם כאל בעלי תכונות רבות ומגוונות שחלקן נשיות וחלקן גבריות אצל בני שני המינים. במילים אחרות, זו הבחנה המקבלת את העובדה כי לזכרים יכולות להיות תכונות המזוהות עם נשיות ולנקבות תכונות המזוהות עם גבריות. בכך, נמנעת ההכללה הלא מייצגת של נשים כנשיות וזכרים כגבריים, קרי, ההתייחסות לנשים וגברים כאל שתי קטגוריות נבדלות ונפרדות ביניהן והומוגניות בתוכן.

המאפיין המרכזי (אולי) של התפיסות והציפיות המגדריות הסטריאוטיפיות הוא שהן מקבעות יחסים הירארכיים בין בני שני המינים, כאשר לרוב מקנים עליונות לגברים שיה (הדברים הנאמרים באופן מוצהר), מנגנונים ארגוניים (כמו מקודות, הנחיות, תהליכים) ודפוסיים (תרבותיים שונים יוצרים אי שוויון מגדרי הן בחברה והן בארגונים השונים בתוכה. הצבא, בעניין זה, הינו ארגון שמאפייניו מבליטים את הנושא, ובכך עוסק החלק הבא.

מגדר וצבא

המקרה של הצבא הינו מקרה בוחן מעניין במונחים מגדריים. הצבא הינו מוסד גברי בניהונו שכן מקובל לחשוב כי על מנת לממש את ייעודו הליכתי - ניצחון במלחמה - יש צורך בתכונות המיוחסות לגברים - תוקפנות, כוחנות, יוזמה, יכולות גופניות גבריות, ועוד. למעשה, הארגון הצבאי בונה בדרכים שונות זהות מגדרית הגמונית, זו של הגבר הלוחם, ונקבע אותה כזהות האידאולוגית והנשפאת שלאורה נבנים תהליכים ותרבות. מכאן, שמראש הארגון הצבאי מעדיף גברים בעלי תכונות, תפיסות ודפוסי התנהגות דומים לאלה של הגבר הלוחם ובכך יוצר אי שוויון א-פריורי בינם לבין כל שאר המשרתים (גברים ונשים כאחד). ייתכן והארגון אף מוביל, בציפיותיו, את האנשים לאמץ דפוסי התנהגות 'גבריים' (תחרותיות, טוטאליות, איפוק, אגרסיביות) ללא קשר לזהותם, נטיותיהם המיניות ומינם של המשרתים בו, ואף ללא קשר לצורך הפונקציונאלי של התפקיד אותו הם ממלאים. במילים אחרות, במקרים רבים, אי השוויון המגדרי איננו רלוונטי, קרי, איננו נובע מכורח המציאות, ההבדלים בין המינים או צורך ארגוני מוחלט אלא הוא תוצר של העובדה כי הצבא, כאמור, נבנה בידי גברים, עבורם ובהתאם ליכולותיהם.

מגוונים (ברוב המקרים, מתוך האמונה כי אלה יתרמו גם לאיכות תפקודם בשירות). יתרה מזו, מגוון הזהויות המגדריות הללו בא לידי ביטוי בצורה הולכת וגוברת גם במערכים מרכזיים וביחידות ליבתיות של צה"ל. צרכים מתפתחים אלו אינם מתיישרים עם התרבות הארגונית הטוטאלית של צה"ל, המקדשת את אתוס הלוחם בשדה ולאורו מצפה - במיוחד מגברים - להתמסר באופן מלא לשירות. התנגדות או ויתור על התמסרות זו מסיטה את המשרת למסלול קריירה שולי ללא סיכויים ממשיים להתקדם, גם במקומות שהתמסרות זו איננה הכרח ולעתים אף גורמת לבזבוז זמן ומשאבים שלא לצורך; באופן דומה, נשים משרתות, רבות יותר מבעבר, מבקשות לבצע תפקידים שבאופן פורמאלי או בפועל הינם סגורים בפניהן או שכניסתן אליהם לא מלווה במעטפת התנאים הנדרשת כדי שהן תצלחנה בהם (תפקידי הלחימה המשמעותיים הם דוגמא טובה לאמור כאן); עוד יש להזכיר את שירותם של להיטבים (לסביות, הומואים,

4

על רקע היות הצבא ארגון גברי ועל רקע המגמות המתוארות כאן, יש עניין רב בקידום שני מהלכים מרכזיים: האחד, הבנה מעמיקה של המפגש של הזהויות המגדריות השונות עם התרבות והמבנה של הצבא; השני, גיבוש תפיסה ומדיניות שתכליתן לייצר את התנאים הנדרשים (המבניים, התשתיתיים והתרבותיים) על מנת שכלל המשרתים יוכלו לשרת באופן שוויוני, בסביבה מתאימה ולאור צרכיהם השונים, באופן שיגביר את האפקטיביות הארגונית של צה"ל לצד הבטחת שוויון הזדמנויות מגדרי מהותי. בחלק הבא, תוסבר מהות השינוי הנדרש על מנת לתת מענה לאתגר הפיקודי והאנושי המתפתח ואשר צפוי להשפיע על צה"ל בשנים הבאות.

הנחה נוספת היא כי בעצם העיסוק בנשים יש כדי לאשרר את הדיכוטומיה בין גברים לנשים כשתי קטגוריות נפרדות ושונות, קטגוריות אותן אנחנו מבקשים לפרק. מהות השינוי המוצע היא מעבר מגוף שתכליתו גיבוש מדיניות וייעוץ למפקדים הבכירים לגבי מיצוי פוטנציאל הנשים והשגת שוויון הזדמנויות לנשים, לגוף שתכליתו מיצוי נשים וגברים, בהתאם לזהותם המגדרית, והשגת שוויון הזדמנויות מגדרי מהותי. על כן, מוצע כאן לקיים שינוי תפיסתי ומעשי שעיקרו מעבר מעיסוק בנשים כקבוצה למעקב, ניתוח, מחקר ועיסוק שיטתיים בזהויות המגדריות השונות והמגוונות הקיימות בצבא אצל גברים ונשים, המפגש שלהן עם הצבא והתרבות שלו, והמידה בה מפגש זה מייצר אי שוויון הזדמנויות לתלק מהמשרתים בו. בהתאם, מטה היוהל"ם (יועצת הרמטכ"ל לענייני מגדר - השם החדש המוצע ליחידה) יגבש מדיניות, אסטרטגיות פעולה והמלצה למהלכים מעשיים שיביאו לצמצום של אי השוויון המגדרי לטובת שיפור האפקטיביות המבצעית והארגונית של צה"ל ולשם השגת שוויון הזדמנויות מגדרי וכביטוי למחויבות ערכית בסיסית של צה"ל כלפי משרתיו.

התפיסה ממוקדת המגדר משמעותה, בין היתר, עיסוק באי השוויון שעלול להיווצר לא רק בין גברים לבין נשים אלא גם בין גברים לבין עצמם (העניין טעון בחינה שיטתית ומעמיקה) מטוס שגברים רבים לא עונים על הזהות המגדרית ההגמונית וכתוצאה מכך הם אינם זוכים לרווחים האפשריים בארגון – קידום, תגמולים, הוקרה – למרות תרומתם הרבה. הדבר נכון, כמובן, גם ללהיטבים, שאף בינם לבין הזהות המגדרית ההגמונית קיימים הבדלים אשר עלולים להתבסס כפוגעים ביכולתם לשרת בתפקידים שונים.

תפיסה זו עלולה ליצור חשש כי העיסוק במגדר יערער את הזהות המגדרית ההגמונית בצבא, הגבריות הלוחמנית. ערעור על ההגמוניה של הגבריות הלוחמנית, כך יטענו ודאי רבים, עלולה להחליש את יכולותיו של צה"ל בשדה הקרב. כאן המקום לטעון כי אין כאן כוונה לערער על הכישורים, היכולות והתכונות הנדרשות בשדה הקרב. רק אלה המחזיקים בהם יוכלו להיות בשדה הקרב. ההזמנה כאן היא לבחון את הימצאות הכישורים והתכונות הללו (או היכולת לבנות אותם) בקרב כלל המשרתים ולא לפסול את חלקם באופן קטגורי בשל מינס הביולוגי או זהותם המגדרית.

התפיסה ממוקדת המגדר מניחה כי המין הביולוגי של האדם לא בהכרח קובע את כשירותו ויכולתו לבצע תפקיד כלשהו, אלא כישוריו, מיומנותיו ותכונותיו. עיסוק במגדר והובלת צה"ל לאור תפיסה זו תאפשר, בין היתר, לממש מדיניות של השמת כ"א לפי כישורים ויכולות ולא לפי מין (יש האומרים, בטעות, לפי מגדר) ובאמצעותה לשים את האדם הנכון במקום הנכון. כמובן, למהלך כזה יש פוטנציאל גבוה ליצור לצה"ל לגיטימציה חברתית שכן ישנן קולות רבים ומתרבים בחברה הקוראים לכיוונים דומים לאלו המוצעים כאן.

הטמעת הראיה המגדרית - תא"ל (במיל') גילה כליפי אמיר

הטמעת הראייה המגדרית

אסטרטגיה חדשה בצה"ל
לקידום שוויון הזדמנויות

טקס הענקת דרגת קצונה | מאחר שהארנון
הצנאי מיסודו מותאם לעולם הגברי, הרי חלק
מרכזי במדיניות של הטמעת הראייה המגדרית
מתייחס לנשים

תא"ל גילה כליפי-אמיר
יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים

28

מערכות 436

המעבר מחיל הנשים של פעם אל מטה היוה"ל של שנת 2000 משקף את המעבר מחשיבה מסורתית לחשיבה חדשנית. במטה היוה"ל כבר לא עוסקים בקידום נשים אלא בהטמעת התפיסה שלפיה צה"ל ייבנה כך שלזהות המינית לא תהיה משמעות באיוש תפקידים

שבו היחסים האלה מעצבים ויוצרים חברה. על פי הגישה של הטמעת הראייה המגדרית יש להשפיע על הנחות היסוד הארגוניות, לאפשר מגוון של מודלים לחיקוי ולבחון מחדש סטריאוטיפים המיוחסים לשני המינים.

הטמעת הראייה המגדרית משמשת בעשור האחרון במדינות המערב בסיס למדיניות חברתית במסודות המדינה, לרבות מערכות החינוך, מערכות התקציב, מדיניות התעסוקה הממשלתית ועוד. זוהי המדיניות הרשמית של הא"ם ושל האיחוד האירופי זה עשור. במועצת האיחוד האירופי מחייבים את המדינות החברות להגיש דו"חות על הצעדים שהן נוקטות בהתאם לתפיסה הזאת בכל תחומי החיים, לרבות מדיניות הצבא. בישראל ניכרים ניצנים ביישום התפיסה בעבודת הרשות לקידום מעמד האישה במשרד ראש הממשלה. בתוכנית לקידום "ערים ידידותיות לנשים", בקידום של תפיסת הרפואה המגדרית ועוד.

מהי אסטרטגיית הטמעת הראייה המגדרית ומהן הנחות היסוד שלה?

הטמעת הראייה המגדרית היא אסטרטגיה להפיכת צורכיהם וענייניהם של גברים ושל נשים לחלק בלתי נפרד מהתכנון, מהיישום, מהפיקוח ומההערכה של התהליכים בכל תחום פוליטי, כלכלי וחברתי, כך שיינתן מענה טוב יותר לצורכיהם של נשים ושל גברים ותמוקסם האפקטיביות של כל ארגון בהתאם לייעודו ולמטרותיו. (המוזכרות הכללית של הא"ם והוועדה הכלכלית-חברתית של הא"ם, 1997).²

הטמעת הראייה המגדרית מושגת באמצעות הערכת ההשלכות של כל פעולה מתוכננת - החל ממדיניות וכלה בתכנון ובהקצאת משאבים, בכל תחום ובכל שלב - על נשים ועל גברים. הדרך להבטחת מיצוי מרבי של משאבי כוח האדם בארגון היא על ידי ביטול חסם המגדר במובנו הביורוקרטי ודרך טיוב התכנון, היישום והתוצאות של מדיניות, של פרויקטים ושל תוכניות.

מאחר שהארגון הצבאי מיוסדו מותאם לעולם הגברי, הרי חלק מרכזי במדיניות של הטמעת הראייה המגדרית מתייחס לנשים. עם זאת, מן הראוי להדגיש שכל שינוי במיקום ובתפקוד של הנשים בארגון הצבאי משפיע על המערכת כולה, ולכן יש לתת את הדעת לשאלה כיצד על המערכת כולה להתמודד עם השינויים ובאלו תחומים נדרשים יותר הסבר, הכשרה ושינוי של עמדות המפקדים והחיילים (הגברים) ובמידה רבה של הנשים עצמן.³

עיסוק בהבדלים שבין המינים אמור לעניין לא רק נשים, אלא את כל מי שרוצה חברה מתקדמת ושוויונית. (שר החינוך גדעון סער, לשעבר יו"ר הוועדה לקידום מעמד האישה בכנסת)

פתח דבר

ב-2010 אימץ צה"ל אסטרטגיה חדשה לקידום שוויון הודמניות. האסטרטגיה הזאת, שנקראת "הטמעת הראייה המגדרית", באה לידי ביטוי כבר בהחלטה על פירוק חיל הנשים והכללת הפיקוד, ההנחה המקצועית והטיפול במשרות - במסגרת החילות המקצועיים. בהמשך היו לאסטרטגיה הזאת ביטויים שונים בפעילויות של מטה היוה"ל (יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים). אולם הפיכתה לתפיסה מגובשת ורשמית נושאת עימה תקווה והבטחה במלאת עשור הן לתיקון לחוק הביטחון והן למטה של יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים. ניתוח תמונת מצב שהתקיים במטה היוה"ל במהלך 2009 הצביע על פערים מגדריים שלא ניתן להתמודד עימם ללא תוכנית מערכתית כוללת המביאה בחשבון היבטים מובנים ותרבותיים כאחד. האסטרטגיה של הטמעת הראייה המגדרית, המבוססת על תיאוריה ועל ניסיון במסודות כ"ל לאומיים ובצבאות, תורגמה לתוכנית מטכ"לית כוללת המתאמת לצה"ל.

הנחת היסוד שעמדה בבסיס הניתוח והאסטרטגיה לצמצום הפערים המגדריים נוגעת הן למטרותיו של צה"ל והן למקומו בחברה. כפי שהיטיב לבטא זאת הרמטכ"ל רב"אלוף בנימין (בני) גנץ באיגרת ליום האישה הבינלאומי במרס 2011:

כגוף הנושא באחריות הכבדה של חינוך הנוער הישראלי, מחויבותו ואחריותו של צה"ל, ככל גוף לאומי אחד, לעשות כל שלאל ידו כדי לקדם את דרך השוויון העומד בבסיס זהותה של מדינת ישראל היהודית והדמוקרטית וביסוד עוצמתו ככוח המגן שלה. זוהי משימה ללא גבולות גזרה, היא אינה מסתכמת בהתנהלות ביחידות, בבסיסים, במטה ובשטח. עלינו לפעול כך גם בביתנו, להיות מצפן עבור החברה הישראלית כולה ולהובילה לעתיד של יחס שווה לכול.

הטמעת הראייה המגדרית (Gender Mainstreaming)

מהות התפיסה הקוראת להטמעת הראייה המגדרית היא הדגש שהיא שמה על המושג "מגדר". התפיסה משנה את המיקוד מעיסוק בנשים (שהן קבוצה שמוגדרת על פי מין) לעיסוק בייצוג התרבותי של נשים ושל גברים ולעיסוק ביחסים החברתיים ביניהם ולאופן

<<

הנחות עבודה לאסטרטגיה

- קבוצת הנשים וקבוצת הגברים אינן עשויות מקשה אחת במובנים רבים: מבנה פיזי, מבנה נפשי, תפיסות וערכים, יכולות, ציפיות וצרכים. הראייה המגדרית מביאה בחשבון שונות בתוך קבוצת המין כמו גם שונות בין המינים ומניחה שאין מודל אחד גנרי והגמוני שאליה צריכים כולם להתכוון.
- על סמך ההנחה הראשונה, העיסוק בסוגיה של הטמעת הראייה המגדרית הוא משותף לגברים ולנשים כאחד החותרים להרחיב את מה שנחשב ל-"Mainstream" הארגוני, כך שיאפשר הכלה של אוכלוסייה הטרוגנית באופן מכבד שאינו מפלה או מפחית - ולפיכך בהכרח ממצה בצורה טובה יותר.
- ההכרה בשונות החברתית משוחררת מהיבטים של דעות קדומות (סטריאוטיפים) שעל פיהם ניתן לסווג תכונה או יכולת ספציפית לקבוצה בכללותה.
- כל פעילות חברתית-ארגונית היא מושתתת מגדר שכן היא נטועה במודל ההגמוני: סוגיות של קריטריונים, של סטנדרטים, של פרקטיקות ועוד - כולן נתפרו לפי מידות וצרכים של מקבל ההחלטות שהיה ברוב המקרים גבר (כך לדוגמה: מבחני כושר כוללים פרמטר של חוזק ידיים ולא של גמישות).
- שימוש ב"משקפים מגדריים" בכל פעילות ארגונית יאפשר חשיבה, תכנון ופעילות מתאימות לכלל האוכלוסיות באמצעות שימוש במנגנונים הקיימים של הארגון (למשל: תוכניות עבודה, התאמת התנאים, תקצוב, פעילויות חינוך ועוד).

כיום - כך נראה - מקובל העיקרון של "שירות לפי עניין ולא על פי מגדר" על מרבית הבכירים בצה"ל ומשמש מצפן ארגוני הן בתחום האפקטיביות המבצעית והן בתחום השוויון

- גיוון בין מקבלי ההחלטות הוא מהלך הכרחי לקידום הראייה המגדרית בכל תחום. הגברת הייצוג של נשים בדרגות הבכירות היא אפוא תנאי הכרחי אך לא מספיק.
- אסטרטגיית הפעולה חייבת להיות מערכתית-הוליסטית ונוגעת למכלול תחומים של הפעילות החברתית-ארגונית. השינוי הוא אבולוציוני: במשך הזמן משתנים חלקי המערכת (גברים, נשים) והמערכת עצמה.

מאסטרסגיה לתוכנית פעולה

כדי לעמוד על פערים מגדריים המתקיימים בצה"ל של תחילת המאה ה-21 נותחה ב-2009 תמונת המצב של שירות הנשים בצה"ל.⁴ עבודת הניתוח הושתתה על כמה יסודות: ניתוח אתגרי צה"ל, שיחות עם כלל חברי פורום הפיקוד הבכיר, מפגשים עם ארגוני נשים ועם אנשי אקדמיה בתחום ובסיס הידע הנרחב שקיים ביה"ל.⁵

ניתוח הממצאים התבסס על המודל של Iskra ועמיתיה⁶ שבחנו את השאלה: מהו הגורם שקובע את טבע השילוב של נשים בכוחות המזוינים? החוקרים, שבדקו את שאלתם בצמאות רבים, הצביעו על ארבעה קטגוריות שמשפיעים על שירות הנשים: צורכי הארגון הצבאי,⁷ מבנה חברתי,⁸ תרבות,⁹ פוליטיקה מדינית.¹⁰ מידת השפעתו של כל אחד מהווקטורים האלה והאופן שבו הוא משפיע משתנים בהתאם לתרבות במדינה שבה מדובר. ניתוח הדינמיקה של השפעת הווקטורים במשך השנים בהקשר הישראלי העלה כמה כיווני התערבות ברמות השונות. אלה תורגמו לתוכנית מערכתית כוללת ברוח האסטרטגיה המגדרית.¹¹

חוק שירות הביטחון

חוק שירות הביטחון קובע שצה"ל יגייס נשים וגברים. אך בד בבד עם הקביעה השוויונית הזאת כולל החוק הבחנה בין גברים לנשים באורך השירות, במנגנון הפטור, בחלוקת התפקידים ובשירות המילואים. ההחלטה הזאת על נוסח החוק נועדה לאזן בין צרכים ורצונות מנוגדים: מצד אחד הצורך הנואש של הצבא בכוח אדם והרצון לאפשר שוויון הזדמנויות לנשים ומצד אחר מוסכמות חברתיות-תרבותיות בנוגע למבנה המשפחה, למקומה של הדת

בחברה ולקשר בין תחומי עיסוק לבין מין המועסק. מאז נחקק החוק ועד היום התחוללו שינויים מרחיקי לכת במבנה המשפחה בישראל, בדמוגרפיה של החברה הישראלית ובמבנה הסוציו-אקונומי שלה. צה"ל השתנה גם הוא - בין היתר בכל הנוגע לאופן שבו הוא מפעיל נשים. שינויים גדולים במיוחד התחוללו בעשור האחרון: בפני הנשים נפתחו מאז 1995 תפקידים רבים, הוסרו חסמים בקידום ועוד. אך למרות כל הרפורמות האלה לא שונה המבנה הבסיסי של מודל השירות המבחיין בין גברים לנשים. הסוגיות שהטרידו את המערכת בתחילת דרכה מטרידות אותה גם כיום לעיתים אף ביתר שאת.

ניתוח גס של האופן שבו פעלו הווקטורים המתוארים במודל התיאורטי על מודל השירות בפועל לאורך השנים מראה כי הווקטור המייצג את צורכי צה"ל (וקטור המיצוי) פועל לרוב לקידום מרחב האפשרויות של הנשים - בעיקר בתפקידים שבהם קיים מחסור במתגייסים. לעומת זאת הווקטור החברתי-תרבותי-הפוליטי מפוצל לתתי-קטגוריות שפועלים לעבר כיוונים שונים: הווקטור הליברלי פועל לכיוון של פתיחת חסמים בפני נשים הרוצות לשרת במקצועות ליבה ובתפקידים בכירים שבהם לא ניתנה להן בעבר דריסת רגל. לעומת זאת, תפיסות המבחינות בין תפקידים חברתיים של נשים לתפקידים חברתיים של גברים בגלל השקפות סטריאוטיפיות, דתיות או אחרות מביאות להגבלת אפשרויות השילוב של הנשים ולמעשה משמרות את המבנה המסורתי הבסיסי של המודל המבחיין בין תפקידי נשים לתפקידי גברים.

ב-2007 הוקמה הוועדה לציבוב שירות הנשים בצה"ל בראיית העשור הבא אשר זכתה לכינוי "ועדת יודק'ה", על שם העומד בראשה, אלוף (מיל') יודק'ה שגב. הוועדה בחנה את העשייה בתחום של שילוב הנשים בצה"ל עד אז, הצביעה על פערים בתחומים שונים והתוותה כיוונים לפתרונות אופרטיביים.¹¹

יעדי התוכנית המטכ"לית לקידום שוויון הזדמנויות בצה"ל

מיסוד מערכים קיימים

בשנים האחרונות נפתחו תפקידים רבים לנשים... כדי לקדם משמעותית את יכולת הנשים להצליח יש להתאים את כלל מרכיבי המערכת לשונות המגדרית כגון... תכנון והתאמה של תשתיות, פיתוח והתאמה של אמל"ח, התאמת מעטפת ההכשרה, הכנת מפקדים באופן ממוקד ובהתאם למערכים השונים, התאמת הציד, המזון וכל התאמה נוספת נדרשת.

הטמעת ערך השוויון המגדרי במסגרת 'כבוד האדם' ברוח צה"ל

ערך כבוד האדם מכיל בתוכו את ערך השוויון המגדרי באופן טבעי. עם זאת... יש להטמיע בקרב מפקדים את התפיסה שלפיה נורמה יחידתית מחייבת כוללת נוסף על הדרישות המבצעיות והנורמטיביות האחרות גם שימת דגש על שמירת כבוד האדם ושליטת אקלים מטריד מכל סוג ובכל צורה.

שדה קרב עתידי - הזדמנות לחשיבה מגדרית

הכנסת הראייה המגדרית לכל רמות התכנון יכולה להבטיח את ביסוס התפיסה... ניסיון העבר מלמד כי תוכניות שלא הביאו בחשבון זווית ראייה זו מראש לקו בעיוורון מגדרי ויצרו חסמים לתוכניות עצמן ולשיתופיים בהן.

העצמת נשים

בהנחה שתהליך השינוי המוצע הוא אבולוציוני, ועל בסיס... החסמים העומדים לפתחן של הנשים המשרתות בצה"ל, נראה כי יש לחזק אותן באופן ישיר כדי להבטיח את מיצוי יכולותיהן.

עדכון חוק שירות הביטחון אל מול חזון צה"ל

אל מול חזון צה"ל לקידום שוויון ההזדמנויות על פי העניין, הכישורים והיכולות עומד חוק שירות הביטחון במתכונתו הנוכחית, אשר למרות התיקונים עמדו מבוסס על אבחנה מגדרית ובכך מציח את הממד הוולונטרי של שירות הנשים... ממד זה עובר כחוט השני לאורך כל תחנות השירות של האישה: באופן הקל יחסית שבגיני נשים פוטרות עצמן כחוק (נישואין, הצהרת דת), וולונטריות ההתנדבות לשירות מבצעי או לשירות ארוך ולבסוף, בשירות המילואים, שאף כי הוא מעוגן בחוק - הוא מסווג עד כדי הפיכתו לוולונטרי בעיני המשרתות, מפקדיהן וסביבתן... מודל הצבא השוויוני מחייב חשיבה מחדשת על מידת הרלוונטיות של חוק הביטחון אל מול חזון צה"ל. יש לקדם אלטרנטיבה לתיקונו.

שירות דיפרנציאלי על פי מערכים

מודל השירות האלטרנטיבי המוצע מאפשר חשיבה מחדש על פרמטרים במודל כגון: משך השירות, פלטפורמת המיון, קידום ותגמולים ואף התחייבות לשירות מילואים. מודל מסוג זה מניח כי מאפייני שירות הפרט צריכים להיגזר מאופי התפקיד שהוא ממלא, לרבות משך ההכשרה הנדרשת, רגישות התפקיד, ייחודו וכיו"ב - פרמטרים אשר אינם קשורים במינו של בעל התפקיד.

קידום התודעה המגדרית בצה"ל - מדיניות,

חינוך, הסמעה

צה"ל הוא צבא משותף לנשים ולגברים... לשם קידום התודעה המגדרית נדרשת תפיסה מגדרית לצה"ל המאושרת על ידי הרמטכ"ל.

שירות הביטחון על סמך ראיית המערכת הכוללת של הצרכים ושל האילוצים החברתיים והארגוניים באופן שיוביל לשוויון הזדמנויות לכולם ויחזק את המודל של "צבא העם". המודל האלטרנטיבי המוצע הוא של שירות דיפרנציאלי על פי מערכים. המודל הזה מאפשר חשיבה מחדש על פרמטרים כגון משך השירות, פלטפורמת המיון, קידום ותגמולים ואף התחייבות לשירות מילואים. המודל מבוסס על ההנחה שהמאפיינים של שירות הפרט צריכים להיגזר מאופי התפקיד שהוא ממלא, לרבות משך ההכשרה הנדרשת, רגישות התפקיד, ייחודו ופרמטרים דומים שאינם קשורים למינו של בעל התפקיד. למעשה, כבר היום מופעל מודל כזה בדרכים שונות בצה"ל כדי לגשר על פערים בין קבוצות חברתיות שונות, וההצעה היא להרחיבו, לפתחו ולמסדו. הנחת המוצא היא שהמודל הזה יעצים את התחושה של ערך השירות, יוביל להתייעלות כלכלית בטווח הארוך ואף יקדם את התפיסה המגדרית. ברמה המערכתית יבסס המודל את כושר ההסתגלות של

הוועדה הציעה מודל אלטרנטיבי ובמרכזו העיקרון של "שירות לפי עניין ולא על פי מגדר". לדבריה, המודל הזה מבטיח שילוב מיטבי של וקטור המיצוי ושל וקטור השוויון, שכן הסרת החסמים בפני נשים להגיע לכל תפקיד בארגון תביא למיצוי טוב הרבה יותר של כל המשותפים בצה"ל - הן גברים והן נשים. הסיבה: כך יוצב האדם הנכון במקום הנכון לפי שיקולים ענייניים (חוזקות וחולשות) ולא לפי שיקולים לא ענייניים (מגדר). בדרך הזאת גם יחזק המודל של צבא העם. כיום - כך נראה - מקובל העיקרון של "שירות לפי עניין ולא על פי מגדר" על מרבית הבכירים בצה"ל ומשמש מצפן ארגוני הן בתחום האפקטיביות המבצעית והן בתחום השוויון. עם זאת נראה שלשם יישום מלא של המודל הזה עלינו לעבור על פני לא מעט חסמים המעוגנים בתרבות הישראלית ובאים לידי ביטוי בחוק שירות הביטחון. התוכנית המטכ"לית "ממגזר למגדר" שואפת לעדכן את חוק

"צוות היוהל"ן"

"...אני רוצה להודות לאנשים שלי... חוקרות מהאקדמיה שהשקיעו שעות רבות בהבאת ידע, צוות היגוי מגדרי שעובד איתנו..." (יוהל"ן; יוני 2006)

עם פירוק חיל הנשים ב-2001, הפך תפקיד 'קצינת ח"ן ראשית' ל'יוהל"ן' - יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים¹. "צוות היגוי מגדרי" ליווה את תהליך הקמת ועיצוב יחידת היוהל"ן החדשה. הצוות הורכב מנשות אקדמיה מתנדבות, שהפיקו 24 דו"חות וסייעו לעבודת היוהל"ן.

שמות חברות הצוות והדו"חות שהכינו וחקרו נותרו חסויים, אולם מעקב רצוף אחר פעילות יוהל"ן בשנים שלאחר מכן מעלה את השמות האפשריים שיובאו להלן.

גם כיום נעזר צה"ל במחקרים מסוג זה. לאחרונה, פורסם מחקר של פרופ' אורנה ששון לוי בהזמנת צה"ל שותפתה למחקר מספרת בראיון למגזין "נשים" בינואר 2018: "היוזמה הראשונה למחקר הזה באה מהצבא עצמו, חוקרים מיוהל"ן פנו אלינו לחקור את הסיפור הזה".

החוקרת המרכזית בתחום מחקרי המגדר בצה"ל

אורנה ששון לוי

תמכה בגלוי בסרבנות מצפון

הקן החדשה לישראל
New Israel Fund
الصندوق الجديد لإسرائيل

חברת המועצה הציבורית

"שירות נשים בשילוב עם גברים מאפשר חתירה תחת המשטר הצבאי... לכן המאבק לשוויון מגדרי בישראל צריך להתמקד בביטול מרכזיותו של הצבא בהגדרת האזרחות הישראלית ולא בהצטרפות של נשים לצבא וללחימה". (זהויות במדים; עמ' 153)

פרזפיל חדש

פרנסס רדאי

תמכה בגלוי בסרבנות מצפון

הקן החדשה לישראל
New Israel Fund
الصندوق الجديد لإسرائيل

חברת המועצה הציבורית

תמכה בגלוי בסרבנות מצפון

נעמי חזן

תמכה בגלוי בסרבנות מצפון

הקן החדשה לישראל
New Israel Fund
الصندوق الجديد لإسرائيل

נשיאת הקרן לשעבר וחברת הנהלה

תמכה בגלוי בסרבנות מצפון

חנה נוה

¹ בשנת 2016 שונה יחידת היוהל"מ - יועצת הרמטכ"ל לענייני מגדר.

חתמה על עצמת
סירוב ב"אתר הגדה
השמאלית"

קואליציית נשים לשלום

פרופיל
חדש

היתה חברת הנהלה
בארגון 'בצלם'

אורית קמיר

"גישה פמיניסטית המחויבת פחות להדרת הכבוד הציונית, יכלה להוביל
למאבק על המעטת חשיבותו של הצבא בהוויה הישראלית"
(שאלה של כבוד; עמ' 190)

"הצבא הוא הביטוי האולטימטיבי להווייה גברית מובהקת, המושתתת על
תחרותיות, כוחניות, אלימות, מאבק, הכנעה וביטול הזולת. גישה
פמיניסטית לא תוביל להשתלבות במערכת צבאית, אלא דווקא לניסיון
לשנות את הצבא, להמעיט מחשיבותו וממרכזיותו, ולחזק מוסדות
חברתיים אחרים על חשבונו."
(שם; עמ' 81)

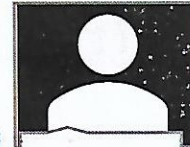
תמכה בגלוי
בסרבנות מצפון

חנה הרצוג

פרופיל
חדש

היתה חברת הנהלה

דיאנה דולב

תנועה לאזרח החברה בישראל
פרופיל
חדש

"פרופיל חדש"

תנועה פמיניסטית רדיקלית
המעודדת בגלוי השתמטות וסרבנות
לגיוס לצה"ל.

פעילות בארגון מבין החוקרות:

ד"ר אורנה ששון-לוי, פרופסור חנה נווה,
פרופסור פרנסס רדאי, וד"ר דיאנה דולב

"קואליציית נשים לשלום"

תנועה שמאל פמיניסטית
שפועלת ליצירת דה-לגיטימציה
לישראל בזירה הבינ"ל
וקוראת ל"סיום הכיבוש"

בעבר שימש כארגון גג לארגונים,
ביניהם: בת שלום, נשים בשחור,
מחסום WATCH ופרופיל חדש

פעילות בארגון מבין החוקרות:

ד"ר אורנה ששון-לוי, פרופסור חנה נווה,
ד"ר אורית קמיר, פרופסור פרנסס רדאי,
ד"ר דיאנה דולב

"חברות הקואליציה סבורות, כי יש להפסיק את המיליטריזם של החברה
הישראלית. שכן, כל עוד גנרלים שולטים בממשלות ישראל וכל עוד האלימות היא
חלק מן האסטרטגיה הפוליטית, לא ישכון שלום..."

מי בא לפגוש את הרמטכ"ל?

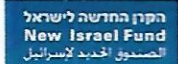
הרמטכ"ל נפגש (7.11.17) עם נציגות ארגוני נשים ודן עימן בסוגיית השירות המשותף. פגישה זו הינה המשך למכתבים ולחץ פוליטי המופעל ע"י הארגונים לקידום אג'נדת השירות המשותף. בין הארגונים: **שדולת הנשים בישראל, פורם דבורה, ויצ"ו ונעמת.**

עוזרת לשעבר של ח"כ מרב מיכאלי

הקן החדשה לישראל תומכת בארגונים אלו: המרכז הרפורמי לדת ומדינה, שדולת הנשים בישראל.

בין המשתתפות בפגישה:

עו"ד ריקי שפירא רוזנברג - המרכז הרפורמי לדת ומדינה, חברת הנהלת מר"צ.²

מיכל גרא-מרגליות - מנכ"לית שדולת הנשים בתפקידה הקודם העוזרת של מרב מיכאלי בכנסת - שדולת הנשים ארגון נתמך הקן החדשה לישראל.

אורית אדאטו - חברת פורום דבורה. חברת ב"מועצה לשלום וביטחון". במהלך תפקידה כנציבת שירות בתי הסוהר אישרה למחבלים כלואים לרכוש תואר אקדמאי בכלא.³

אלינור דידוב - ראש תחום הדרת נשים ב"שדולת הנשים", תמכה במרגל ואנונו בדף הפייסבוק שלה.

פרופ' חנה הרצוג - "שוות" - המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית של מכון ואן ליר, חברת צוות ההיגוי של היהל"ן.

² <https://meretz.org.il/category/%d7%97%d7%93%d7%a9%d7%95%d7%aa-%d7%95%d7%a2%d7%93%d7%9b%d7%95%d7%a0%d7%99%d7%9d>

³ <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4482302,00.html>

יחידת היוה"ל"ן עובדת בצמוד עם ארגוני הנשים, ואף מזמינה אותם לביקורים בצה"ל:

תא"ל רחלי טבת ויזל, היוה"ל"ן (יוני 2013): "אם לפני שנה וחצי דיברו בפורום כזה על מדריכות בשבטה שלא מדריכות בני ישיבות, אנחנו הלכנו לקצין תותחנים ראשי, והזמנו את ארגוני הנשים, ויצו הייתה אתנו בביקור בשבטה, והיום יש מדריכות שוב בשבטה"⁴

"שדולת הנשים" ו"ישראל חופשית"

במכתב משותף לרמטכ"ל לקידום אג'נדת השירות המשותף⁵

1 בדצמבר, 2016

לכבוד:
הרמטכ"ל ראל מי אייזנקוט
שלום רב,

הנדון: בקשה לקיום פגישה

אדוני הרמטכ"ל,

אנו מודאגים מהדיווחים בכלי התקשורת במהלך הימים האחרונים, על קיומה של פגישה בינן לבין רבנים בכירים בציונות הדתית - רבנים אשר רואים בשילובן של נשים ביחידות קרבות "קו אדום", וכפי שאנו למדים מהתקשורת אף דרשו מסך הבהרות בנושא ולגבי עתיד שילובן של הנשים בצה"ל.

כמוכן, מורסם שבמים הקרובים צמיר ר' אביא לנשוא שוב רבנים אלו בכדי לדון בנושא פקדת השירות המשותף בצבא. מניחות אלו מתקיימות במקביל לקמפיין ציבורי מאסיבי אשר קורא למניעה בשירות משמעותי של נשים בצה"ל.

אדוני - מדובר בפגישה חמורה בכוסר התפקוד של צה"ל ונחשוש, ולא פחות מכך בפגיעה מרחיקת לכת במיתו של צה"ל כצבא העם. הדבר עלול לגרום עמו ירידה תלולה במוטיבציה של מתגייסות (וגם מתגייסים) להגיע לשירות קרבי ומשמעותי.

אחת קבוצת רבנים, שאף מאיימת בן השורות בקריאה לעירוב פקדה, מסרבת להבין כי הם חיים בישראל במתחה של שנת 2017.

במהלך שנת קיומו, ובשנים האחרונות במרס, צה"ל פעל לשילובן של נשים במסעכי לחימה וביחידות קרבות, והוזה מלמסורמה לשינויים מרצי דרך שהשיעור על החברה כולה. תקדים אלים מילר שסלל את הדרך לטייסות ונוטות נוספות בשירות חיל האוויר, וסרן אור בן יהודה שזכתה בצלי"ש על התקודה האשר מונה עלינו בנטיה נבול מצרים מדי יום, יחד עם חברותיה לנודד הייקקל, הן רק שתיים מהדוגמאות, מתוך שדות הנשים המבלטות שירתו בצה"ל בעבר והמשרות כיום בהנעה על כולו.

בסמם של מספר נשים המקדשים את עקרונות הפלורליזם ומייצגים עמדות אחרות מאלו שהושמעו בננין, ותתן חשש ציבורי מסי מההגברות ההשפעה של טרמי זה מתוך צה"ל ודאנה עמוקה למשמון של נשים בתוך הצבא, אנו מבקשים לקיים עמן פגישה. פגישה במסגרתה נוכל להציג את תמיכת עולמנו ואת העדויות המניעת אילנו חדשות לבקרים בנוגע להתרחקות ההשפעה של נורמים דתיים על הצבא, על כל המשתמע מכך.

מיקי ניצין
מנכ"ל עמותת ישראל חופשית

שייד מיכל גרא-מרמליות
מנכ"לית שדולת הנשים בישראל

נילה אשרת
יו"ר יוצו ישראל

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=siuUfERbL4k>

⁵ <http://www.iwn.org.il/pages/%D7%9E%D7%9B%D7%AA%D7%91-%D7%9C%D7%A8%D7%9E%D7%98%D7%9B-%D7%9C-%D7%91%D7%A0%D7%95%D7%A9%D7%90-%D7%A9%D7%99%D7%9C%D7%95%D7%91-%D7%A0%D7%A9%D7%99%D7%9D-%D7%91%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA-%D7%A7%D7%A8%D7%91%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%A6%D7%94-%D7%9C>

"שמים בנים ובנות יחד בנגמ"ש, בעמדת שמירה, איך מצפים שהאישה תקים משפחה אחר כך?" אנחנו מניחות שהרב שמואל אליהו שאמר את הדברים האלה יודע שנגמ"שים ועמדות שמירה לא פוגעות בפוריות ולכן תרשו לנו לתרגם - הוא מתכוון "מי ירצה אותך?"

ההנחה של הרב אליהו, ושל הרבנים האחרים שדיברו נגד גיוס נשים מול מאות בנות מדרשה בכנס בנושא "מהותה וייחודה של האישה" היא שאישה ששהתה בנגמ"ש עם גבר היא נגועה, שהיא בטוח פיתתה אותו, ש"האופי הנשי שלה" נפגע כמו שאמר רב אחר בכנס הזה, וזוהו "מבזה אותה ומשפיל את כבודה".

גיוס נשים לצה"ל זה לא מה שמבזה נשים. מבזה אותנו כשרבנים מנסים לדחוק אותנו החוצה מצה"ל או מכל מקום אחר, כשהם מניחים שהנוכחות שלנו ליד גבר היא מטמאת ושצריך ליצור מרחבים סטרייליים מנשים. לא לבנות הם דואגים, אלא לעצמם. למבנה הכוח והשליטה שהם בנו במשך שנים, ושהבנות הדתיות האמיצות, ששיעורן בצה"ל הולך, ועולה מאימות עליו. היום הן רוצות להשתלב בצבא, מחר הן עוד ידרשו לעצמן כוח פוליטי.

בזמן שהרבנים הסיתו נגד גיוס נערות לצה"ל, אנחנו נפגשנו עם יועצת הרמטכ"ל לענייני מגדר, תאל שרון ניר. אנחנו בשדולת הנשים נמשיך לעקוב מקרוב אחר תהליכים שונים קורים בצה"ל, כמו יישום פקודת השירות המשותף, גיוס חרדים לצבא ועוד, ונודא שכל אלה לא ייעשו על חשבוןן של חיילות.

<http://rotter.net/forum/scoops1/451110.shtml>

חמ"ל הורים לחיילים ולחיילות⁶

2. חשוב לציין כי קיימות גם מחלוקות בינינו לבין הצבא באשר למקומו המשמעותי של צה"ל בתהליכים החברתיים במדינת ישראל, המחייב אותו לעתים לקחת אחריות רחבה יותר ולפעול מעבר לצורך המבצעי או הבטחוני גרידא. אחד ממקדמי אי השוויון המרכזיים בחברה הישראלית, המשפיעים בין השאר על פערים מגדריים, הוא הצורך הבטחוני והצבא. אין מדינה בעולם, בה מהווה הצבא גורם משפיע כל כך על החברה האזרחית. כמוכן שביטאנו את תפיסתנו זו, ולא בפעם הראשונה. כציבור הורים, אנו שואפים להסרת חסמים מפני כל סוג של "שונות", כשהרחבה שבהם היא השונות המגדרית. בסה"כ, ככל שהצבא הוא מערכת ביורוקרטית מסורבלת - אנו מוצאים שיש בהחלט תהליכי פתיחות ושינוי, ואף חוסן ברור בעמידתם מול ניסיונות לכפות אג'נדות שאינן ממין העניין, כגון זו של הרבנים.

⁶ <https://www.facebook.com/groups/ParentsOfSoldiers/permalink/1466870350083842>

"פורום דבורה"

פורום דבורה: נשים במדיניות חוץ וביטחון לאומי
הנו פורום ישראלי א-מפלגתי, ללא מטרת רווח,
המורכב מכ-100 מומחיות במגוון תחומים כגון ביטחון,
משפטים, כלכלה, סייבר וסביבה.

הפורום נוסד בשנת 2009 בחסות הארגון האמריקאי
הבינלאומי The Institute for Inclusive Security,
ברוח החלטת האו"ם 1325, על פיה יש לפעול למען
מעורבותן השווה של נשים במאמצים להשגת ושמירת
שלום וביטחון.

קרא עוד

פורום דבורה:
נשים במדיניות חוץ
ובטחון לאומי

"פורום דבורה"

פרופיל הארגון

"פורום דבורה" - פורום נשים בכירות בוגרות מערכת הביטחון. שפועל בחסות וכנציגות של ארגון אמריקאי (The Institute for Inclusive Security) שמטרתו - "לשנות את תפיסת הביטחון הבינלאומית ע"י הכנסת נשים לתפקידי מפתח בתחום הביטחון", ופועל "לשלב נשים בתהליכי קבלת החלטות בתחום הביטחון, כדי להוביל תהליכי שלום".

מטרת הפורום היא לקדם שלושה יעדים מרכזיים:

1. "שילוב שוויוני של נשים" במוקדי קבלות החלטות ועיצוב מדיניות בתחומי בטחון, מדיניות חוץ ותהליכי מו"מ ליישוב סכסוכים (יישום החלטה 1325 של האו"ם).
2. "אזרוח השיח הבטחוני" - הגדרה מחדש של המושג "ביטחון", בכדי לכלול תחת המושג "ביטחון לאומי" פרמטרים ומשתתפים אזוריים וערכיים אחרים שאינם קשורים באופן ישיר להגנה וצבאיות.
3. "מימוש מלא של עקרון השוויון של נשים בצה"ל" - פתיחת תפקידים בצה"ל לנשים באופן מלא, וקידום נשים לתפקידים ועמדות השפעה בצה"ל: "קידום שירות שוויוני של נשים בצה"ל וקידומן לעמדות בכירות ומשפיעות בו, בהיותו המרכיב הדומיננטי בעיצוב השיח הבטחוני".⁸

⁷ <http://www.womenpeacesecurity.org/member/inclusive-security>

⁸ https://www.facebook.com/pg/forumdeborah/about/?ref=page_internal

בין חברות הפורום⁹:

הפורום מונה כ-100 נשים, מתוכן 12 הינן חברות הועד המנהל¹⁰. בין חברות הפורום:

- **אתי לבני** - יו"ר פורום דבורה. לשעבר חברת כנסת מטעם מפלגת 'שינוי'. הגישה יחד עם יולי תמיר את חוק "ייצוג נשים" המבוסס על 1325¹¹. פעילה ב"נשים עושות שלום" וב"שדולת הנשים"¹².
- **נעמי חזן** - לשעבר נשיאת הקרן החדשה לישראל, חברת כנסת מטעם מר"צ לשעבר
- **חגית עופרן** - מנהלת פרויקט מעקב ההתנחלויות של תנועת "שלום עכשיו". היתה העוזרת האישית של יוסי ביילין
- **טליה ששון** - נשיאת הקרן החדשה לישראל הנוכחית
- **אורנה ששון לוי** - חברת המועצה הציבורית של הקרן החדשה לישראל
- **נאוה איזין** - מחסום WATCH
- **ישראלה אורון** - קצינת ח"ן לשעבר, **חברה במועצה הציבורית של הקרן החדשה לישראל**. בימיה בוטל ח"ן¹³. העידה כי "בג"ץ אליס מילר היה הדרייב שלי לבטל את מערך הח"ן בצבא"¹⁴. "עיסוקה בנושאים ביטחוניים מביא לידי ביטוי את **אמונתה שניצחון איננו הבסה של האויב אלא מציאת פתרון המביא שלום ויציבות לכל בעלי העניין**"¹⁵.
- **גליה גולן** - חברת הנהלה ב"שלום עכשיו" וחברה ב"בת שלום". **הייתה בעבר יועצת לצה"ל**¹⁶.
- **מיכל חטואל-רדושיצקי** - ניהלה את הדסק הבינלאומי של ח.ל. חינוך לשלום (מטה יוזמת ז'נבה)
- **ליאור פינקל-פרל** - מנכ"לית פודום ארגוני השלום (ארגון גג ובו כ-40 ארגונים העוסקים בשלום, זכויות אדם ודמוקרטיה)
- **שלומית ליר** - נטלה חלק במיזם 1325 של "נשים עושות שלום"
- **תא"ל רות ירון** - דוברת צה"ל לשעבר
- **שרי אהרוני** - שותפה לכתיבת מסמכי מכון ואן ליר על החלטה 1325
- **גילה כליפי** - יוה"ל לשעבר
- **אורית אדטו** - קצינת ח"ן לשעבר
- **עמירה דותן** - קצינת ח"ן לשעבר

⁹ http://www.forumdvorah.org.il/?page_id=522

¹⁰ [/http://www.forumdvorah.org.il](http://www.forumdvorah.org.il)

¹¹ <https://news.walla.co.il/item/750102>

¹² <https://www.supersonas.com/personas/עוד-אתי-לבני/>

¹³

¹⁴ <https://www.facebook.com/forumdeborah/photos/a.170664003084826.1073741829.170463759771.517/534321620052394/?type=1&theater>

¹⁵ <https://www.facebook.com/NewsraelFund.IL/photos/a.125413380825491.12868.124395890927240.1808461572520655/?type=3>

¹⁶

<https://www.facebook.com/forumdeborah/photos/a.170664003084826.1073741829.170463759771.517/534321620052394/?type=1&theater>

¹⁶ https://he.wikipedia.org/wiki/גליה_גולן

השפעה בצה"ל ושיתוף פעולה עם היהל"ם

על פי אתר הארגון, לחבורת הפורום השפעה על התהליכים בצה"ל, באמצעות קשר שוטף וישיר עם צמרת צה"ל: "חברות הפורום מעורבות באופן פעיל בתהליכי חקיקה הנוגעים למעמד נשים בצה"ל... הקשר ההדוק והמתמשך בין חברות הפורום לבין הפיקוד הבכיר במערכת הביטחון מאפשר לפורום להיות קשוב ולפעול באופן ממוקד ויעיל לטובתן של נשים במערכת הצבאית"¹⁷.

כפי שניתן לראות מהיעד השלישי אותו הציבו נשות הפורום, מטרתן להביא ל"קידום שירות שוויוני של נשים בצה"ל וקידומן לעמדות בכירות ומשפיעות בו", וזאת "בהיותו המרכיב הדומיננטי בעיצוב השיח הביטחוני". מטרה זו מקודמת באמצעות הקשר עם צמרת הצבא, בדגש על היהל"ם. מתוך 12 חברות בוועד המנהל של פורום דבורה, שלוש הן יהל"ניות/קצינות ח"ן בעברן (גילה כליפי-אמיר, אורית אדאטו, ישראלה אורון) ועוד שתיים הן אל"מיות במיל (פנינה שרביט ברוך, מירי איזין). נשות הפורום מקיימות קשר ופגישות עם היהל"ם, לדוגמא¹⁸:

פורום דבורה Forum Dvorah
20 אפריל 2017

לפני כשבועיים נפגשו מספר חברות הוועד המנהל עם יועצת הרמטכ"ל לענייני מגדר (יהל"ם) תאל שרון ניר. הפגישה כללה סקירה של מגמות חיוביות של גיוס נשים לצה"ל ושיח כללי על תמונת המצב הנוכחית. עבודה משותפת עם יהל"ם חיונית לעבודת הפורום לקידום נשים בצבא ובמערכת הביטחונית בכלל.

פורום דבורה Forum Dvorah
23 יוני 2017

במסגרת כנס הרצליה, פורום דבורה קיים שולחן עגול בנושא שירות נשים בצה"ל. הדיון עסק בשיח הציבורי הסוער סביב גיוס לוחמות, הדרת חיילות במרחבים הציבוריים, מקומן של החיילות הדתיות והמובילות החברתית לאחר השירות הצבאי. סביב השולחן ישבו יהל"ם, חוקרי צבא-חברה בכירים, מפקדים בכירים לשעבר, רב, נציגה משדולת הנשים, נציגים ממכינות קדם-צבאיות וארגון "אחרי".

¹⁷ http://www.forumdvorah.org.il/?page_id=77

¹⁸

<https://www.facebook.com/forumdeborah/photos/a.170664003084826.1073741829.170463759771>

[517/843942212423665/?type=3&theater](https://www.facebook.com/forumdeborah/photos/a.170664003084826.1073741829.170463759771.517/843942212423665/?type=3&theater)

<https://www.facebook.com/forumdeborah/posts/878063052344914>

יישום החלטת האו"ם 1325

קידום נשים למוקדי קבלת החלטות בנושאי בטחון ומדיניות

למה צריך נשים במוקדי קבלת החלטות וניהול מו"מ?

יותר יכולת להכיל ולוותר לצד השני:

ענת טהון אשכנזי, 7.5.2017, "עושים סדר"¹⁹:

"מראיינת: אז כדאי לומר שזו החלטה של האו"ם שישראל למרבה ההפתעה היא הראשונה שהצטרפה לאמנה הזו.

ענת: נשים ישבו סביב שולחן הדיונים - מחקרים מוכיחים שנעלה את הסיכוי לקדם שלום, לכן מועצת הביטחון עסקה בסוגיה הזו. מחקר של האו"ם הוכיח שהשתתפות של נשים ב-30 השנים האחרונות הובילו לממש עליה באחוזים בסיכוי להגיע להסכם... הם מביאות את ניסיון החיים שלהם, נשים יש להם חווית חיים שונה"

המראיינת: המו"מ המדיני של מדינת ישראל הלך לאיבוד מיליון פעמים בדרך. **יכול להיות שעם נשים סביב שולחן המו"מ יהיה יותר ממוקד ומכוון עם יותר יכולת להכיל את הצד השני ולוותר לו אולי?**

ענת: **אני משוכנעת בזה.** גם בגלל שמגוון הכלים למו"מ יהיו אחרים בשולחן... אמנם יהיו נשים שלא יביאו את כלי ההכלה שאנחנו שואפים אליו, אבל יש כאלו שכן.

מבט "לא דרך הקנה של התותח":

ד"ר שרי אהרוני, "שוות - המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית"²⁰:

המבט של הנשים לא בא רק מהקנה של התותח, קודם יורים ואח"כ דנים במשמעויות, אלא אנחנו מביאות שיח אחר לנושא הזה

השופטת (בדימוס) סביונה רוטלוי²¹:

יש לנו קול אחר. כי זה לא קו שמדבר רק דרך הלוע של הרובה, או של התותח, או של הטנק או מתא הטייס, היכולת של נשים לגשר, לפשר, להיות כאלה שמוליכות קו **פחות לוחמני** הוא הרבה יותר גדול, ואנחנו יודעים שב'משאים ומתנים' זה נכס מאוד מאוד חשוב

¹⁹ http://www.womenwagepeace.org.il/anat_tahon_osim_seder; דקה 17:52 והלאה

²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=8GzboRMm1q8>; דקה 01:39

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=xWjFZwGqe-c>; דקה 01:21

צריך נשים "כדי להביא שלום":

תמר זנדברג, מרצ²²:

"החלטה 1325 מדברת על ייצוג נשים... יש לה עניין מהותי שאולי מסביר לנו למה הייצוג הוא חשוב: הייצוג הוא חשוב לא בשביל שנשים תנהלנה את המלחמות במקום הגברים, אלא בשביל שיהיה שלום"

באתר האינטרנט של קואליציית נשים לשלום כתוב כדלהלן:

"חברות הקואליציה סבורות, כי יש להפסיק את המיליטריזם של החברה הישראלית. שכן כל עוד גנרלים שולטים בממשלות ישראל, וכל עוד האלימות היא חלק מן האסטרטגיה הפוליטית, לא ישכון שלום."

הגדרת מושג הביטחון מחדש:

בסרטון השקת תכנית הפעולה להטמעת 1325, הגדרת מושג הביטחון מחדש²³:

נעמי חזן: יתכן מאוד שהגיע הזמן שנגדיר בטחון לא במונחים צבאיים

ציפי לבני: ביטחון הוא הרבה יותר משאלה צבאית

"יש לנו את המומחיות ואת הידע לא רק לכתוב תכנית פעולה כוללת, אלא לשים תשתית אחרת למושג הביטחון. לפרק את האחוזה לעטיני הממסד הביטחוני גברי..."²⁴

באתר נשות "אישה לאישה" שבמימון הקרן החדשה לישראל:

"אנחנו רוצות, מתוך העשייה והתפיסה הפמיניסטית, להתוות מסגרת קונספטואלית שתאפשר לנו לפרק את מיתוס הביטחון הלאומי בחברה הישראלית ולהציע הגדרה מחודשת ושפה חדשה בנושא. ביטחון בר קיימא, לנו ולדורות הבאים, יושג על ידי שמירה על זכויות חברתיות, על ידי ביטחון מגדרי בתחום הפרטי והציבורי, על ידי ביטחון כלכלי, מתן הזדמנויות בחינוך, בריאות ודיוור, עבודה ורווחה, תכנון ופיתוח ושמירה על משאבים טבעיים. ביטחון יושג על ידי שוויון למגוון קבוצות האוכלוסייה בישראל ללא פגיעה בביטחון של האחרים."²⁵

²² <https://www.youtube.com/watch?v=8GzboRMm1q8> ; תחילת הסרטון

²³ דקה 1:00-1:10 ; <https://www.youtube.com/watch?v=ZogioRxAXvM>

²⁴ סרטון תדמית של הארגונים השותפים לקידום תכנית הפעולה הלאומית ליישום החלטה 1325 של מועצת הביטחון של האו"ם - "Our journey to implement UNSCR Resolution 1325 in Israel!"

²⁵ <http://isha2isha.com/%D7%90%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA-%D7%A4%D7%A8%D7%95%D7%99%D7%99%D7%A7%D7%98-%D7%A0%D7%A9%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C%D7%95%D7%9D-%D7%95%D7%91%D7%98%D7%97%D7%95%D7%9F/>

שירות נשים עם גברים נועד להמעיט את ההגמוניה של הגבריות הלוחמת והמיליטריזם הישראלי:

אורנה ששון לוי, בספרה "זהויות במדים":

"המחקר עצמו הביא אותי לערער על הגישה הליברלית ולבחון את תוקפה של הגישה הרדיקלית... שירות נשים בשילוב עם גברים מאפשר חתירה תחת המשטר הצבאי: ...לכן המאבק לשוויון מגדרי בישראל צריך להתמקד בביטול מרכזיותו של הצבא בהגדרת האזרחות הישראלית ולא בהצטרפות של נשים לצבא ולחימה... המושך הסכסוך הישראלי פלסטיני והיצמדות לפתרונות צבאיים כוחניים משרתים את מעמדם של חלק מהגברים בישראל, ואף של מיעוט מכלל הנשים... ההגמוניה של הגבריות הלוחמת והמיליטריזם הישראלי תלויים אפוא זה בזה לשם המשכיות קיומם... צריך להרוס את ההווי הגברי"²⁶

"המתנגדים לשירות לוחמות מנסים להפוך את הצבא ל"מילטריסטי":

נעמה ליזמי (מנהלת את 'חזון- מרכז להסברה מדינית' של שלום עכשיו)²⁷:

לא מדובר פה על נשים לוחמות. מדובר פה על ניסיון להפוך את הצבא ליותר גברי, יותר מיליטנטי במובן הגברי, צבא מאוד פטריאכלי מאוד גברי"²⁸

מרכז השיח של מובילות האג'נדה של 1325 הוא מוקדי קבלת החלטות, מתוך השאיפה שלהם שהמעורבות הנשית תעצים את היכולת להביא שלום ולסיים סכסוכים, אך גם הן מתבטאות חדשים לבקרים בדבר קידום השוויון המלא בצה"ל - ופתיחת כלל התפקידים בצה"ל לנשים.

חלקן רואות בכך סתירה, כיוון ששילוב נשים בתפקידי לחימה פירושו הכנסת נשים לקו המחשבה המיליטריסטי והכוחני, והן היו מעדיפות ששילוב הנשים יעשה למטרת קידום השלום והחלשת המיליטריזציה.

אבל, הן ממשיכות לאורך הדרך להוביל את שני מטרות אלו גם יחד.

לדוגמא אומרת תא"ל במיל" אורית אדאטו²⁹:

"אני מאמינה לחלוטין בפעולה בשני המישורים: במקום שבו עדיין מדינת ישראל, ויש גיוס חובה, ונלחמים - מי שחושבת שרוצה מסוגלת ויכולה - תלך על זה. אבל במקביל, ואני בין כמה נשים שמובילות את העניין של שילוב יותר נשים בתחומי הביטחון והמדיניות בדיוק כדי להביא את הקול האחר, הקול השונה, לא את זה שתמיד עם הסכין בין השיניים".

²⁶ זהויות במדים עמי 153.

²⁷ <http://saloon.co.il/blog/%D7%99%D7%A6%D7%99%D7%90%D7%AA-%D7%94%D7%9E%D7%A6%D7%A8%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%A0%D7%A2%D7%9E%D7%94-%D7%9E%D7%A0%D7%94%D7%9C%D7%AA-%D7%97%D7%96%D7%95%D7%9F-%D7%9E%D7%A8%D7%98%D7%96>

²⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=AJWoLpNMIos>

²⁹ דקה 8:30 ; <https://www.youtube.com/watch?v=3m1GV9UKdYo>

וכמו כן הסבירה **פרופ' גליה גולן**³⁰, בדברים שנשאה בכנס בנושא "פמיניזם = פציפיזם?" שנערך באוני' הפתוחה לרגל צאת הספר "עד שהאנושות תשתחרר משיגעון המלחמה":

"קול של פמיניסטיות, שלא מחפשות שוויון בצבא - אני לא אומרת ששוויון בצה"ל זה לא דרישה לגיטימית, שוויון בכל מקום זה בהחלט רצוי, זה גם חלק של גישה לאזרחות, מילוי אזרחות שלימה ומלאה. אבל, בכל זאת, יש הרבה שאינן מחפשות את השוויון בצבא, אינן גאות ב"פייטריות" הלוחמות האפגניסטן או בתנועות למיניהן. במקום הם אומרות - "לא למלחמה, ולא לשימוש בכח". ולא בגלל זה שהם נשים וכנשים הם יותר "יוניות", אלא כי הם פמיניסטיות מתנגדות לשימוש בכח, מתנגדות לשימוש בכח כצורה של דיכוי. אולי גם אפשר לומר אולי כצורה של מימוש עצמי של גברים, הוכחה של הגבריות שלהם. כאן אני רואה את הקשר בין נשים ושלו, אבל לא נשים ושלום אלא פמיניזם ושלו, כלומר **פמיניזם ופציפיזם, פמיניזם ופציפיזם...**"

גם יופי תירוש, במאמר "אליס בארץ ה(ה)מראה"³¹, מתמודדת עם השאלה הזו:

"שאלה מקדמית לדיון: מדוע בכלל ירצו נשים להשתלב בצבא בתפקידי לחימה. מנקודת מבט פמיניסטית זוהי שאלה סבוכה, והגישות בעניין הזה רבות ומנוגדות.

כלשעצמי אני סבורה כי ישראל תצא נשכרת מחיזוק החברה האזרחית וערעור מרכזיותו של הצבא, כך שלו הדברים היו תלויים בי, לא הייתי ממקמת מאבק כמו מאבקה של אליס מילר בראש סדר העדיפויות של הפעולה לשוויון נשים בישראל".

בסגנון קצת אחר, מסבירה **מרב מיכאלי**³² מדוע כפמיניסטית שוחרת שלום היא מוכנה "להתפשר" על כך שנשים ישרתו בצה"ל, במתכונתו "האלימה" הנוכחית, ומעמידה בעצם את הציות של נשים לחובת הגיוס בתנאי שהצבא יפתח שוויון מלא עבורן - אז יואילו הן 'להסכים' להיאלץ לשרת בצבא מתוך "חישוב כלכלי מקומי":

"אני לא משתגעת על הארכת השירות לנשים. החזון שלי כפמיניסטית הוא עולם עם פחות אלימות, ולא יותר נשים מעורבות בהפעלת אלימות, במומחיות באלימות. אבל, צה"ל הוא גורם כל כך דומיננטי בתול החברה הישראלית - התרבות הישראלית, במדינת ישראל הוא מפתח להתקדמות בחיים והשתלבות בהנהגה, ולכן יכול להיות שזה מחיר שאנחנו צריכות לשלם. אבל, זה אבל בגודל ענק, רק אם הצבא מתחייב לעשות את מה שהוא צריך בשביל באמת להבטיח שיפור במעמדן של נשים ובהזדמנויות שיש להם בצבא... זאת המשוואה - אם הצבא מוכן להתחייב למה שנדרש ממנו לעשות, והדברים כתובים בועדת שגב בצורה מאוד ברורה, ומפורשת, אז אוקי, נשלם את המחיר הזה, לא בשמחה, אלא מתוך חישוב כלכלי מקומי. אם לא, אז באמת אין על מה לדבר."

הקריאה לסרבנות מחמת "אי שוויון" שאנו מוצאים ברמז עבה ובולט בתוך דבריה של מיכאלי, ניתן לשמוע במילים ברורות יותר ממיכאלי מחמת "הכיבוש המתמשך"³³:

"אני חושבת שנשים לא צריכות את הילדים שלהם לצבא. אני חושבת שכשיש כיבוש שמתמשך למעלה מ-40 שנה, והשלטון הישראלי, הממשלות, שלא עושות מאמצים לפתור את זה בדרכים אחרות, נשים לא צריכות לשלוח את הילדים ככה לצבא בלי חשבון."

³⁰ דקה 23:00 ; <https://www.youtube.com/watch?v=882vNil3bHw>

³¹ <https://yofizohar.files.wordpress.com/2007/08/tirosh-alice-final.pdf>

³² דקה 7:00-8:07 ; <https://www.youtube.com/watch?v=TxwueYgiWUM>

³³ <https://www.youtube.com/watch?v=X-SHaG3loF8>

יופי תירוש

חברה בועדה הציבורית של עמותת "איתך", הייתה בעבר חברה בועד המנהל. עמותת "איתך" הוקמה בסיוע הקרן החדשה ושתי³⁴.

"איתך" הצטרפה בשנת 2009 לארגוני השמאל הקיצוני - האגודה לזכויות האזרח, במקום, בצלם, גישה, המוקד להגנת הפרט, הוועד הציבורי נגד עינויים, יש דין ורופאים לזכויות אדם - בפנייה ליועץ המשפטי לממשלה בדרישה לחקור חשד להפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי מצד ישראל במהלך הלחימה בעזה במבצע "עופרת יצוקה"³⁵.

בדו"ח גולדסטון מובא ארגון "איתך" כמקור לטענות הועדה³⁶. בנוסף, הארגון יזם הפגנה נגד חקירת תנועת "פרופיל חדש" המעודדת סרבנות³⁷, וחתם על עצומה נגד "חוק החרם" הנלחם ב-BDS³⁸.

יופי תירוש חתמה על **עצומת תמיכה בקרן החדשה לישראל**³⁹. { יחד עם חנה הרצוג ושירי אהרוני ונוספים בהודעת התמיכה}. כמו כן חתמה על הודעת תמיכה בארגון "שוברים שתיקה"⁴⁰.

חתמה בנוסף על מכתב שנשלח ע"י ארגון השמאל "גישה" לשר הביטחון בשנת 2000 בו תבעו החותמים על המסמך לאפשר לפלסטינים מעזה ללמוד ב"גדה המערבית"⁴¹.

אמרה בועדה בכנסת ששילוב נשים בצבא הוא לטובת זה שיוכלו לעסוק במו"מ מדיני⁴²:

"ואני כבר אסיים ואני אעביר את השרביט לעו"ד טהון אשכנזי, אבל אני אגיד שבהקשר הזה אחד הדברים שהמחקר מ MIT -אומר, זה שברגע שאנחנו ב- ש.ג. למשא ומתן שואלים האם יש לך צבא, האם היית בצבא ונשים כל הזמן מקבלות את השאלה הזאת, את לא שירתת, את לא מבינה, את לא היית בכירה, את היית מזכירה של המפקד, אז בעצם מה שאנחנו עושים זה לגיטימציה דה-פקטו של אלימות. אז כל עוד נשים לא מהוות איום דה-פקטו, כקבוצה, איום ביטחוני במונח המסורתי של ביטחון, אז הן לא נכנסות".

במאמר "אליס בארץ ה(ה)מראה" כתבה⁴³:

"שאלה מקדמית לדיון: מדוע בכלל ירצו נשים להשתלב בצבא בתפקידי לחימה. מנקודת מבט פמיניסטית זוהי שאלה סבוכה, והגישות בעניין הזה רבות ומנוגדות.

כלשעצמי אני סבורה כי ישראל תצא נשכרת מחיזוק החברה האזרחית וערעור מרכזיותו של הצבא, כך שלו הדברים היו תלויים בי, לא הייתי ממקמת מאבק כמו מאבקה של אליס מילר בראש סדר העדיפויות של הפעולה לשוויון נשים בישראל".

אמרה על סרבנות נשים⁴⁴:

"אני חושבת שהקול שהן מבקשות לעצמן הוא קול לא מאוד שונה מהקול של אליס מילר. לנפנף נשים בתור "טוב, אתן מסרבות, אבל אנחנו לא נשמע את זה כמו שאנחנו שומעים סרבנות של גברים טייסים, מילואימניקים או חירניקים" זה בעצם להשתיק נשים. לכן זהו מאבק פמיניסטי".

³⁴ https://he.wikipedia.org/wiki/איתך_-_משפטניות_למען_צדק_חברתי

³⁵ [https://web.archive.org/web/20130930031220/http://www.isha.org.il/upload/File/gaza_heb05b\(1\).pdf](https://web.archive.org/web/20130930031220/http://www.isha.org.il/upload/File/gaza_heb05b(1).pdf) עמ' 11-12

³⁶ <https://imti.org.il/wp-content/uploads/2015/06/קליניקות-חיפה.pdf> עמ' 28

³⁷ <https://imti.org.il/wp-content/uploads/2015/06/קליניקות-חיפה.pdf> עמ' 28

³⁸ <http://www.coalitionofwomen.org/50> -ארגונים-ישראלים-לועדת-החוקה-של-הכנסת/

³⁹ <http://rotter.net/forum/gil/18035.shtml#1>

⁴⁰ <http://www.haokets.org/2015/12/12/אנשי-אקדמיה-תומכים-ב-שוברים-שתיקה/>

⁴¹ http://www.gisha.org/userfiles/file/HiddenMessages/LetterToDM_signa_1.pdf

⁴² www.knesset.gov.il/protocols/data/rtf/maamad/2010-11-01.rtf

⁴³ <https://yofizohar.files.wordpress.com/2007/08/tirosh-alice-final.pdf>

⁴⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=8dkNZzq9pak&feature=youtu.be> דקה 22